

Preden pričnemo pisati take a fronte, si moramo vselej priti na jasno z nasprotnikom. Vurnikovo floskulo »umetnostna zgodovinska šola srednje Evrope« pojmujejo nekateri kot plakat velike internacionalne firme in Vurnika kot njenega agenta na Slovenskem. To je seveda napačno. Umetnostne zgodovine kot firme sploh ni, marveč poznam celo vrsto šol in sistemov, n. pr. vsaj toliko kot je umetnostno-zgodovinskih seminarjev. A še več. Lahko rečemo, da je toliko umetnostnih zgodovinarjev, kolikor je zgodovinarjev, kakor je toliko kritik, kolikor je kritikov. Iz tega je razvidno, v kako strašni množini je to blago razširjeno po svetu.

Nemogoče je podrobno odgovarjati na te napade. Opozarjam na moja izvajanja zgoraj; tam bo Vidmar našel marsikak prispevek k poznanju Absolutnega. Ne živost in svoboda, te stvari niso absolutne; to so atributi, to so pritikline. Absolutno more biti samo nekaj, kar te pritikline nosi, a te še naprej ostanejo relativne. Če je kaj absolutno, je to umetnik, genij in nič drugega. A tudi ta je relatičen; minljivo-neminljiv. Pride in zatone. In vendar ne umre. Preko vekov se stikajo njih roke in drug drugemu sliči. Milje, v katerega so prišli in katerega so ustvarili, raziskujemo, analiziramo, do pojava samega, do genija ne moremo. Ne samo do genija; kolikokrat tudi do povprečnega talenta ne. Kje je zapisano, da je samo genij Absolut? In ali nam daje na vsa ta vprašanja Vaša teorija odgovor? Živost in svoboda, — lari fari; prej se je dejalo lepota in harmonija; živost in svoboda — za Vas; zame neživost in nesvoboda. V samem Olympu da je videl Fidijs Zeusa, so dejali; in njegovo delo: motovilo, ki še jecljati ne zna. Od samih etiket in predpisov usužnjena galantna doba na Francoskem; poetje pišejo jedilne liste in sprejemne karte, slikarjev čopič se suče po predpisih knjige o lepem vedenju. Toda, ali imate še kje in kdaj kake slike, ki bi bile bolj svobodne in bolj žive? In ti omejeni Kalupi — to naj je Absolut? V ta absolut ne verujem. Boj temu načinu mišljenja, tej lirični terminologiji, ki bo zdaj-zdaj jela pisati literarne kritike v obliki od in znanstvene razprave v heksametrih. Popolnoma se pridružujem Vurnikovemu puritanskemu sistemu, ki skuša temu krasnoslovstvu iz srede 19. stoletja napraviti konec. Odtod torej ta strastna neljubezen za metalno napeto terminologijo kakega umetnostnega zgodovinarja. Res je, ni vselej strel v črno, a še vedno moški dan v nasprotju z licejsko-sentimentalnim polmrakom one druge.

Zaključujem.

Pogled na našo slovstveno kulturo v teh dneh je žalosten; imamo vse polno pesnikov in pisateljev, a nimamo pesnika in pisatelja, poeta. Ali pa ga imamo in ne vemo zanj, in propada pod težo zunanjih neprilik. Vemo, da imamo kiparje, slikarje in arhitekte, ki so naša umetnost ob tem času;¹⁰ kaj če ne tiči zares kje kak poet? Mi bi ga morali pripravljati, ustvarjati milje, uglasiti vse naše strune na to pričakovanje. Gotovo, izsilili, iztisnili ga ne bomo, morda pa se nam bo vseeno to posrečilo in bo prišel, naš poet.

In kako bi to naredili? Ali je zares naša umetnostna zgodovina edini rešnik iz položaja? Ne morem odgovoriti drugače nego da rečem: edini! K njej v šolo! Ni brez napak, kot mi zemljani sploh nismo brez napak; in teh v spisu tudi nisem prikrival. Ampak posnemati jo v njenih dobrih dejanjih, more samo koristiti naši slovstveni kulturi. Večkrat se vprašujem, zakaj naših poročil o umetnostnih razstavah ne pišejo slikarji in kiparji, poročila o pesniških zbirkah in romanih pa skoro sami literatje! Zakaj? To je bolan pojav, ki ga je treba ozdraviti pri korenini; a na to naj gledajo oni, ki vzgajajo danes mlado generacijo slovstvenih znanstvenikov. Grozna je misel, da je s pičlimi izjemami tudi ta navzdol omejena z letnico 1920 in njej sledi vakuum. A to ni in ne more biti res. Če pa bi bilo, slovenske umetnostne zgodovine ne zadene nobena krivda na tem žalostnem stanju. Je namreč tako, da kultura ni samo zaprt arhiv, temveč zlasti neka naloga, ne samo napram preteklosti, temveč tudi napram sedanjosti in bodočnosti. Slovenska umetnostna zgodovina se je tega zavedala in je na to mislila, ne samo na svojem polju, temveč tudi drugod. Ona je v vsem tem času mislila namesto drugih. Tega naj ne pozabijo oni, ki jim je bila ta usluga storjena in še oni, ki ji danes delijo različne nauke. Ali namreč vedo, kaj ena taka misel stane? Rajko Ložar, Wien.

¹⁰ Zanimiva je izjava, ki jo je Anton Seliškar podal v privatnem pismu (meseca decembra leta 1926.) Janku Travnu: »Dejstvo je, da je slovenska književnost pod črto evropske najmodernejše. Premišljeval sem že, kako je bilo mogoče slovenski upodabljači umetnosti v tem pravcu nadkriliti književnost, ko je vendar tudi ta skoraj istodobno napovedovala svoje pomlajenje. Danes vem, da je vzrok duševni krizi v slov. literaturi premalo pojmovanje velike dobe, ki nas je objela nepripravljene in kateri bo sledila še večja doba. Ostala je — če se tako izrazim — pri domačem ognjišču in se greje ob Cankarjevi slavi.«

I. Vurnik: Antependij, vezen v svili in zlatu